

1.03 kratki znanstveni članek

UDK 069(497 Brdo):75
prejeto: 5. 1. 2004

Damir Globočnik

magister umetnostne zgodovine, muzejski svetovalec kustos za umetnostno zgodovino,
Gorenjski muzej, Tomšičeva ulica 44, SI-4000 Kranj

Zbirka slikarskih del na gradu Brdo

IZVLEČEK

Slike in plastike v protokolarni rezidenci Brdo pri Kranju tvorijo eno večjih likovnih zbirk pri nas. Upravljanje in strokovno skrb nad likovnimi deli na Brdu je leta 1986 prevzela Narodna galerija v Ljubljani. Večina avtorjev starejših slikarskih del (mdr. mitološki motivi in alegorije) je neznanih. Prevladujejo slike iz 19. stoletja, mdr. sta zastopana Anton Karinger in Jurij Šubic. V zbirki je tudi več slik, ki so delo vidnih slikarjev iz nekdanje Jugoslavije. Glavnino zbirke sestavljajo dela slovenskih slikarjev, ki so delovali v prvih treh četrtinah 20. stoletja: Rihard Jakopič, Matej Sternen, Matija Jama, France Pavlovec, Stane Kregar, Maksim Sedej st., Nikolaj Omersa in številni drugi. Najbrž so bila nabavljena v Umetniški zadrugi v Ljubljani. Nekaj slikarskih del je bilo kasneje naročenih in izdelanih posebej za Brdo (Gojmir Anton Kos, Janez Vidic, Ivan Seljak-Čopič). Slikarska zbirka predstavlja fragmentaren, vendar za nekatera stremljenja dovolj poveden pregled slovenskega modernega slikarstva.

KLJUČNE BESEDE

Brdo pri Kranju, likovna zbirka, slikarstvo

SUMMARY

THE COLLECTION OF PAINTINGS AT THE BRDO CASTLE

The paintings and sculptures in the protocol residence Brdo near Kranj present one of the largest art collections in Slovenia. In 1986, The National Gallery took over the managing and professional maintenance of the collection. The majority of authors of older paintings (among them mythological motives and allegories) are unknown. Prevailing are paintings from the 19th century, among other paintings by Anton Karinger and Jurij Šubic. Numerous paintings in the collection are the works of famous painters from former Yugoslavia. The main parts of the collection are the works of Slovene painters from the first three quarters of the 20th century: Rihard Jakopič, Matej Sternen, Matija Jama, France Pavlovec, Stane Kregar, Maksim Sedej Sr., Nikolaj Omersa, and many others. Presumably, the paintings were obtained at the Umetni ka zadruga in Ljubljana. Some paintings have later been ordered and made especially for Brdo (Gojmir Anton Kos, Janez Vidic, Ivan Seljak-Čopič). The collection of paintings presents a fragmentary yet for some aspirations enough narrative a survey of Slovene modern painting.

KEY WORDS

Brdo at Kranj, art collection, painting

Slike in plastike v protokolarni rezidenci Brdo pri Kranju tvorijo eno večjih likovnih zbirk pri nas. Zbirka je nastajala na poseben način. Likovna dela so bila načrtno vključena v sklop notranje opreme gradu in drugih objektov na Brdu ter učinkovito krepijo čar imenitosti razkošnih sprejemnih salonorov, apartmajev, knjižnice, jedilnic, hodnikov, spalnih, delovnih in drugih prostorov.

Večino zbirke sestavljajo dela slovenskih likovnih ustvarjalcev, zato se je hkrati nenačrtno oblikoval tudi fragmentaren pogled na slovensko slikarstvo in kiparstvo. Izbor avtorjev in časovni okvir nastanka slik nam dovoljujeta domnevo, da bo pri tem segmentu zbirke lahko šlo za "avtorsko delo" posameznika (posebej zadolžene osebe za nakup likovnih del, opremljevalca prostorov, arhitekta, ponudnika ali posrednika pri prodaji likovnih del ipd.) ali manjše skupine. Dela so namreč skrbno izbrana, zlasti dobro je zastopana dokaj široka panorama sodobnega slovenskega slikarstva.

Večina del slovenskih slikarjev je nastala konec štiridesetih let, v tem obdobju ali še verjetneje hkrati z obsežnimi prezidavami in preureditvami gradu okrog leta 1950 in po njem so bile slike najbrž tudi pridobljene. Slike so med drugim kupovali pri Umetniški zadrugi na Šelenburgovi ulici 1 v Ljubljani, nekatere izvirajo tudi iz predvojnih državnih ustanov, kakršna je bila Kraljevska banska uprava v Ljubljani. Velik del slik je bil na Brdo pripeljan iz Titove vile na Bledu. Starejše slikarske kompozicije bi na Brdo lahko prišle tudi iz Federalnega zbirnega centra.

Nekaj slikarskih del je bilo kasneje naročenih in izdelanih posebej za Brdo (Gojmir Anton Kos, Ivan Seljak-Čopič, Janez Vidic). Ivan Seljak-Čopič in Janez Vidic sta bila partizanska umetnika, Gojmir Anton Kos kot eden najboljših predvojnih portretistov in figuralnih slikarjev pa je lahko naslikal

reprezentativen portret maršala Tita. Podobna pozornost je bila posvečena tudi izboru ostalih avtorjev, na kar nas posredno opozarja tudi čebelnjak z raznolikimi, mikavno poslikanimi panjskimi končnicami izpod čopičev znanih slovenskih slikarjev, ki pa je nastal kasneje, kot je bila izbrana večina del za okras gradu Brdo.

Osrednji zbirki likovne umetnosti pri nas sta oblikovali Narodna galerija (1933) in Moderna galerija (1948) v Ljubljani. Prej so bile zbirke likovne umetnosti izključno zasebnega značaja, npr. Auerpergova in Terpinčeva zbirka v Ljubljani, Brekerfeldova zbirka v Starem gradu pri Novem mestu, Strahlova zbirka v Stari Loki in Sadnikarjeva zbirka v Kamniku. Bolj kot na javne zbirke, kakršna je na primer leta 1997 v Narodni galeriji urejena stalna zbirka Evropski slikarji, se zbirka likovnih del na Brdu navezuje na nekdanje velike zasebne grajske zbirke.

Po *Pogodbi o ureditvi medsebojnih razmerij v zvezi s prenosom pravice upravljanja na likovnih delih v prostorih Izvršnega sveta Skupščine SR Slovenije, v prostorih drugih organov in organizacij ter likovnih delih, ki so začasno pri posameznih osebah*, ki jo je 6. marca 1986 izdal Izvršni svet Skupščine SR Slovenije, je prevzela upravljanje in strokovno skrb nad likovnimi deli na Brdu Narodna galerija.

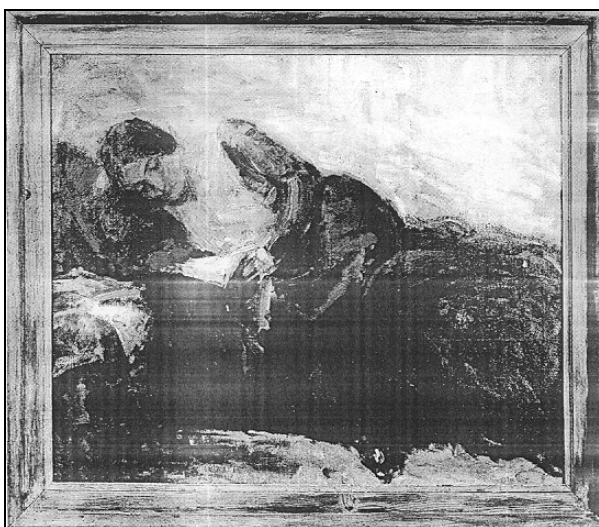
V omenjeno zbirko del evropskih slikarjev je Narodna galerija vključila tudi več slik, ki so bile po vojni del likovne opreme v gradu in drugih objektih na Brdu. Štiri slikarske kompozicije naj bi naslikal toskanski slikar Matteo Ghidoni (ok. 1626-1689), imenovan Matteo de' Pitocchi: *Zatočišče roparjev, Roparski napad, Ljudsko rajanje in Življenje revežev*. Sliko *David z Golijatovo glavo* naj bi izdelal neznani predstavnik Ferrarske šole iz 17. stoletja. Flamski slikar Cornelis de Wael (1592-

Rdeči salon, "Nimfa in satir", olje, platno, 147 x 216 cm, inv. št. S 2099

Apartma I. - Spalnica, "Putta nosita pijanega Bakha", olje, platno, 97 x 146,4 cm, inv. št. S 2138

Apartna II – Mali prehodni salon, Matej Sternen, Čitajoča (Dekle pri branju na kanapeju), olje, platno, 110,2 x 133,2 cm, inv. št. S 2185

Apartna III – Dnevni prostor, Rihard Jakopič, Mati z otrokom v interierju, 1912, olje, platno, 72 x 82,7 cm, inv. št. S 2162

1667), ki je deloval v Italiji, je avtor slike *Bitka pred utrjenim mestom*. Avtor slike *Parisova sodba* naj bi bil znameniti flamski slikar Jacob Jordaens (1593-1678) ali slikar, ki je deloval pod njegovim vplivom. Slikar, ki pripada Antwerpenski slikarski šoli, naj bi med 1650-1660 naslikal kompoziciji *Gosposki par na trgu* in *Dama na trgu*. Avstrijski slikar Friedrich Gauermann (1807-1862) je izdelal sliko *Divji petelin* (vsi podatki o avtorstvu slik po katalogu: Zeri in Rozman, *Evropski slikarji*).

Omenjena dela je Narodna galerija nadomestila s slikami iz lastne zbirke, vendar se nekatere izmed njih ne prilagajajo najbolje značaju grajskega ambianta.

Starejša slikarska dela, ki so danes v gradu Brdo, ne pripadajo tako pomembnim slikarjem kot so ti, ki sta jih ugotovila avtorja stalne zbirke evropskega slikarstva v Narodni galeriji. Večina avtorjev starejših slikarskih del je neznanih. Mitološki motivi (Nimfa in satir, Putta nosita pijanega Bakha, Puti z atributi vojne) in alegorije (štiri alegorije čutov) nas spominjajo na nekdanje grajske zbirke, od koder najbrž te slike tudi izvirajo. Krajeva *Beneška cvetličarka* iz 1862 in Coronellijeva *Pastirica* iz konca 19. stoletja sta mikavna in nekdanj popularna motiva, vendar je umetnostna zgodovina na njuna avtorja povsem pozabila. Portret francoskega komediografa Molièra, ki je delo slikarja Nicolasa de Largillierija (1656-1746), je sicer pričevalno zanimiv, toda njegove avtentičnosti ne moremo potrditi. Podatki o provenienci slik so večinoma izgubljeni: portret Elizabete, kneginje zur Lipp naj bi prišel iz gradu Snežnik, prav tako naj-

brž dve zimski krajini.

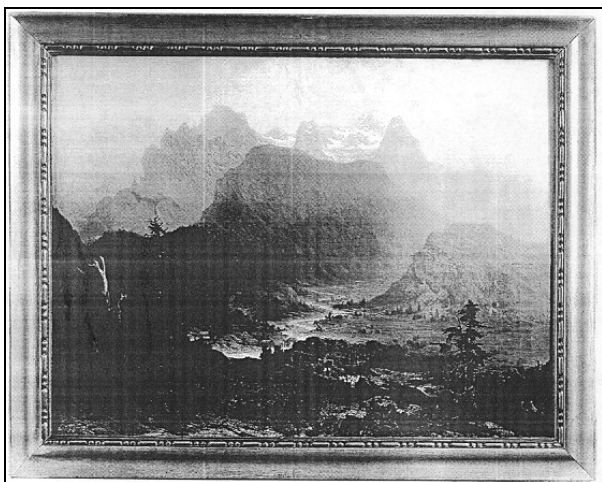
Večina starejših del je nastala v 19. stoletju. Akvarel Bohinja iz 1824, delo slikarja Johanna Scherrerja (1788-1876), ki ga poznamo predvsem po sliki *Ilirija oživljena*, naslikani po istoimenski Vodnikovovi odi iz 1811, nas opozarja na pozornost, ki jo je 19. stoletje namenjalo dokumentarnim krajinam in vedutam.

Mojstrana z dolino Vrat ali *Vrata s Triglavom* (motiv iz *Vrat*) iz 1866 sodi med najboljša in najbolj znana dela poznoromantičnega slikarja Antona Karingerja (1829-1870), s katerim smo že krepko zakoračili v meščansko 19. stoletje.

Mitološka kompozicija *Leda z labodom* iz 1883 ali 1885 je redek svetovljanski motiv Jurija Šubica (1855-1890), enega prvih slovenskih realističnih slikarjev, ki je večino del naslikal v tujini.

Kompozicijo *Zadnji lov Nikole Šubic Zrinskega* iz 1891 je naslikal Oton Iveković (1869-1939), glavni predstavnik hrvaškega zgodovinskega slikarstva.

Znameniti hrvaški slikar Josip Račić (1885-1908) z akvarelom z motivom iz luksemburškega parka v Parizu in njegov stanovski kolega Vlaho Bukovac (1855-1922), ki je postal profesor na praški akademiji, s sliko *Paška – pri vedeževalki* iz 1914 napovedujeta manjši sklop slik nekaterih izmed najvidnejših slikarjev, ki so delovali v nekdanjih bratskih republikah. Srečamo tudi hrvaškega impresionista Vladimirja Becića (1886-1954), slikarja dalmatinskih motivov in portretista Jerolima Mišeja (1890-1970), Marina Tartaglijo (1894-1984), soustanovitelja Hlebinjske slikarske šole naivnih umetnikov Krsta Hgedušića (1901-1975), jugoslovanskega državnika,

Apartna IV – Salon, Anton Karinger, Mojstrana z dolino Vrat ali Vrata s Triglavom (motiv iz Vrat), 1866, olje, platno, 63,4 x 84,8 cm, inv. št. S 2160

Mansarda, Gojmir Anton Kos, Portret Josipa Broza Tita, 1964, olje, platno, 100 x 93 cm, inv. št. S 2148

slikarja in novinarja Moša Pijado (1890-1957), bosanskega slikarja Iva Šeremeta (1900-1991), madeonskega slikarja Lazarja Ličenoskega (1901-1964), Omerja Mujadžiča (1903-1991), hrvaške slikarje Zlatka Šulentiča (1893-1971), Iva Režka (1898-1979), Kamila Ružička (1899-1972), Marijana Detonija (1905-1981), Frana Šimunovića (1908-1995) in Branka Lovaka (1944-1983) ter srbska slikarja Veljka Stanojevića (1892-1967) in Boža Ilića (roj. 1919), ki je avtor nekaj najbolj značilnih del socialističnega realizma, idr. Rudolf Marčić (1882-1960) je sicer slovenskega rodu, a med njegova najboljša dela sodijo marine, ki so nastale na Hrvaškem.

Glavnino slikarskih del so prispevali slovenski slikarji, ki so delovali v prvih treh četrtinah 20. stoletja. Motivno slikarska dela predstavljajo predvsem krajine, vedute, tihožitja, žanrske prizore, portrete in figuralne kompozicije, medtem ko sakralne motive razumljivo ne srečamo. Tista izpred 2. svetovne vojne so sledila okusu meščanskih ljubiteljev likovne umetnosti, zbirateljev, naročnikov in kupcev, pri motivih nekaterih del iz prvih povojnih let se je uveljavil socialistični realizem.

Slikarstvo konca 19. in začetka 20. stoletja zastopata Ferdo Vesel (1861-1946) in manj pomemben slikar Anton Gvajc (1865-1935). Veselov portret dečka iz leta 1899 je naslikan v realistični maniri, medtem ko njegova drobna marina že govori o vplivih impresionizma.

Izmed štirih slovenskih impresionistov manjka samo Ivan Grohar. Rihard Jakopič (1869-1943) je predstavljen kar s šestimi deli, med katerimi izstopajo *Kopalke* iz leta 1905, *Kopalci* in *Sestrici*. Njegovega stanovskega kolega Mateja Sternena (1870-1949) odlično predstavlja kompozicija *Čita-joča (Dekle pri branju na kanapeju)*. Matija Jama

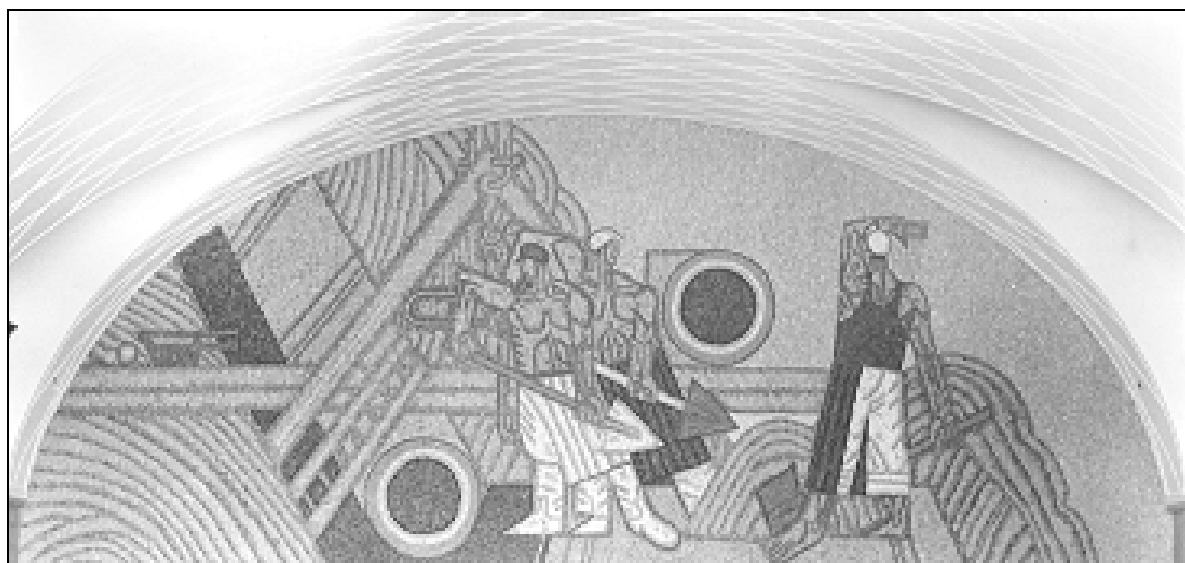
(1872-1947) je zastopan s štirimi slikami, dve izmed njih *Orači (Večer)* in *Žanjice (Poletje)* sta posvečeni kmečkemu žanru. Nastali sta leta 1900, najbrž pod vplivom francoskega slikarja François Milleta, in sodita v slikarjevo realistično obdobje pred impresionizmom.

Bolj skromno, vendar z obema izmed svojih osrednjih motivov – portretom in tihožitjem, je zastopan Ivan Vavpotič (1877-1943). Slika *Lov na zajce* predstavlja eno redkih znanih del na platno likovnega satirika in ilustratorja Hinka Smrekarja (1883-1942). Isti generaciji pripadajo Fran Klemenčič (1880-1961), Maks Koželj (1883-1956) in Fran Zupan (1887-1975), med slikarje, ki so se v letih po prvi svetovni vojni uveljavili s sproščenim realističnim slikanjem, sodijo tudi Anica Zupanec-Sodnik (1892-1978), Rajko Slapernik (1896-1975) in Elda Piščanec (1897-1967).

Gojmir Anton Kos (1896-1970) je predstavljen s tihožitjem in velikim, leta 1964 najbrž posebej za Brdo z značilnimi potezami s slikarsko lopatico naslikanim portretom maršala Josipa Broza Tita v civilni obleki.

Z največjim številom slik, kar z osmimi pejzaži, tremi tihožitji, portretom in interierom, je v grajski zbirki zastopan France Pavlovec (1897-1959), eden najboljših slovenskih krajinskih slikarjev. Pavlovec se je s postimpresionističnim načinom slikanja seznanil med šolanjem pri prof. Vladimirju Beciću na zagrebški akademiji. Lirične krajinske impresije in tihožitja je oblikoval s pretanjenim občutkom za barvo in slikarsko potezo.

Edini izmed predstavnikov ekspresionistične generacije, Tone Kralj (1900-1975), ima v zbirki samo poznejši kompoziciji *Dnevni kop* in *Prehod čez Neretvo*.

Ivan Seljak-Čopič, "Lopatarji", med 1963 in 1965, mozaik, 202 x 518 cm

Eno izmed duhu časa nastanka podobno prilagojenih del, sliko *Manifestacija* iz 1946, je pripisoval Olaf Globočnik (1904-1991), ki je prav tako kot Pavlovec ter Janez Mežan, Mira Pregelj in Nikolaj Pirnat, ki pa v slikarski zbirki niso zastopani, pripadal "četrti generaciji". Partizanski motivi so posredno posvečeni trije pasteli Božidarja Jakca (1899-1989), ki so nastali na poti likovnih umetnikov po sledovih IV. in V. ofenzive leta 1946. Miha Maleš (1903-1987), ki skupaj z Jakcem velja za soustvarjatelja slovenske grafike, v zbirki sodeluje z jedkanico *Bolnica Franja*.

Poleg impresionistov je v zbirki najbolje predstavljen Klub neodvisnih, predvsem z deli trojice Stane Kregar, Nikolaj Omerza in Maksim Sedej. Klubu neodvisnih se kasneje pridružijo France Mihelič, Evgen Sajovic, Zoran Didek in Zoran Mušič, z njimi je razstavljal France Pavlovec. Neodvisni so bili izšolani na zagrebški akademiji, med njihovimi učitelji so bili Vladimir Becić, Ljubo Babič, Marino Tartaglia in Jerolim Miše.

Obsežna je zbirka slik Staneta Kregarja (1905-1973), ki se uvršča v slikarjevo obdobje barvnega realizma. Maksim Sedej st. (1909-1974) se predstavlja z intimnimi figuralnimi motivi, Nikolaj Omerza (1911-1981) s pejzažem, veduto in tihožitjem. Janez Vidic (1923-1996) je predstavljen z nekaj slikami, s katerimi se približuje duhu ljudske starožitnosti in umetnosti naive. Leta 1975 je naslikal veliko panoramsko kompozicijo *Fazani*, ki krasi veliko jedilnico.

Med letoma 1963 in 1965 je Ivan Seljak-Čopič (1927-1990) okrasil troje "lunet" v stranskih prostorih ob veliki jedilnici v pritličju gradu z stenskimi dekoracijami, ki prikazujejo motive dela in

obnove. Čopičeve likovno prečiščene, trdne, geometrijsko poenostavljene in stilizirane interpretacije figuralnih motivov učinkujejo monumentalno ter prav iz tega razloga ne pridejo do izraza v dokaj utesnjenem ambientu.

S po enim ali dvema deloma so v zbirko vključeni tudi slikarji Boris Kobe (1905-1981), Ljubo Ravnikar (1905-1973), France Košir (1906-1939), France Mihelič (1907-1998), France Uršič (1907-1979), Riko Debenjak (1908-1987), Herman Pečarič (1908-1981), Tine Gorjup (1909-1991), Maks (Maksimilian) Kavčič (1909-1973), Alojzij Kogovšek (1909-1984), Lojze Perko (1909-1980), France Godec (1910-1997), Dore Klemenčič-Maj (1911-1988), Avrelij Lukežič (1912-1980), Mirko Lebez (roj. 1912), Marij Pregelj (1913-1967), Lajči Pandur (1913-1973), Janez Šibila (roj. 1919), Ferdo Mayer (1927-1994), Jože Peternejl-Mausler (roj. 1927), Jože Horvat-Jaki (roj. 1930), Silvester Komel (1931-1983), Jaka Torkar (1932-2002), Dora Plestenjak (roj. 1934), Konrad Peternejl-Slovenec (1936-2000) in France Novinc (roj. 1938).

Slike je dr. Vesna Bučić kultivirano in s posluhom za usklajenost z notranjo opremo vključila v različne ambientalne ureditve posameznih prostorov. Nekaj slik se nahaja tudi v Hotelu Kokra, v brunaricah in v upravnih prostorih gradu Brdo. Zbirko slikarskih in kiparskih del je strokovno popisala, inventarizirala in dokumentirala Narodna galerija v Ljubljani (albumi z inventarnimi kartoni in fotografijami likovnih del). Likovna dela v gradu Brdo in drugih stavbah bi zaslužila, da postanejo znana širši javnosti, morda v obliki tiskane kataloga celotne zbirke slik, plastik, starinskega pohištva, preprog in dragocenih predmetov.

LITERATURA

Čopič, Špelca: *"Brdo" (opredelitev slikarske in kiparske zbirke)*. Tipkopolis besedila za vodič po Brdu.

Slana, Lidija: *Brdo pri Kranju*. Ljubljana : Arterika, 1996.

Zeri, Frederico & Rozman, Ksenija: *Evropski slikarji : katalog stalne zbirke*. Ljubljana : Narodna galerija, 1997.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Gemäldesammlung auf Schloss Brdo

Die Gemälde und Plastikarbeiten im Residenzgebäude Brdo bei Kranj bilden eine der größeren Sammlungen der bildenden Kunst in Slowenien. Den Großteil der Sammlung machen die Werke von slowenischen bildenden Künstlern aus, die in den ersten drei Vierteln des 20. Jahrhunderts schufen. Das Gros der Werke der slowenischen Maler wurde Ende der sechziger Jahre geschaffen. In dieser Zeit, noch wahrscheinlicher aber gleichzeitig mit den umfassenden Umbau- und Umgestaltungsarbeiten des Schlosses um 1950 und danach, wurden die Gemälde auch erworben. Sie wurden unter anderem bei der *Umetniška zadruga* (Künstlergenossenschaft) in der Šelenburgova ulica 1 in Ljubljana gekauft, einige stammen aus den Staatseinrichtungen der Vorkriegszeit, etwa der *Kraljeva banska uprava* (Königliche Banschäftsverwaltung)

in Ljubljana. Ein wesentlicher Teil der Gemälde wurde jedoch aus der Villa Bled in Bled nach Schloss Brdo gebracht.

Mit Verwaltung und fachlicher Pflege der Werke der bildenden Kunst auf Schloss Brdo wurde 1986 die *Narodna galerija* (Nationale Galerie) in Ljubljana betraut. Mehrere Gemälde wurden der ständigen Sammlung europäischer Meister einverleibt und durch Gemälde aus der eigenen Sammlung ersetzt.

Die meisten Autoren der älteren Gemälde, die sich heute auf Schloss Brdo befinden (u.a. mythologische Motive und Allegorien) sind unbekannt. Es herrschen Werke aus dem 19. Jahrhundert vor, u. a. Anton Karinger und Jurij Šubic. Unter den bedeutenderen Malern aus dem ehemaligen jugoslawischen Staat seien Oton Iveković, Josip Račić, Vlaho Bukovac, Vladimir Becić, Marino Tartaglia, Krsto Hegedušić erwähnt.

Motivisch gesehen sind die Werke der slowenischen Maler des 20. Jahrhunderts Landschaften, Veduten, Stillleben, Genreszenen, Porträts und figürliche Kompositionen, während man der sakralen Motive aus naheliegenden Gründen hier nicht begegnet. Die Gemälde aus der Zeit vor dem Zweiten Weltkrieg folgten dem Geschmack der bürgerlichen Kunstliebhaber, Sammler, Auftraggeber und Käufer, bei den Motiven einiger Werke aus der unmittelbaren Nachkriegszeit setzte sich der sozialistische Realismus durch. Die Gemäldesammlung stellt eine fragmentarische, für einige Kunsttendenzen jedoch aufschlussreiche Übersicht über die slowenische moderne Malerei dar. Mit ihren kunstvollen und interessanten Werken sind u.a. repräsentiert: Rihard Jakopič, Matej Sternen, Matija Jama, France Pavlovec, Stane Kregar, Maksim Sedej d.Ä., Nikolaj Omersa. Einige Gemälde entstanden später auf Bestellung (Gojmir Anton Kos, Janez Vidic). Ivan Seljak Čopič schuf zwischen 1963 und 1965 drei Wanddekorationen mit Motiven der Arbeit und des Wiederaufbaus.